

Legenda o vilama koje su sagradile Arenu

Jurilj, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:897685>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ANA JURILJ

LEGENDA O VILAMA KOJE SU SAGRADILE ARENU

Završni rad

Pula, listopad 2017.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ANA JURILJ

LEGENDA O VILAMA KOJE SU SAGRADILE ARENU

Završni rad

JMBAG: 0303030664, izvanredni student

Studijski smjer: Stručni studij predškolskog odgoja

Predmet: Usmena zavičajna baština

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Teorija i povijest književnosti

Mentor: doc.dr.sc. Vjekoslava Jurdana

Pula, listopad 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana, Ana Jurilj, kandidat za prvostupnika Predškolskog odgoja ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, 2017.

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, Ana Jurilj, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Legenda o vilama koje su sagradile Arenu“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst, trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, listopad 2017.

Potpis

SADRŽAJ

UVOD	2
1. ARENA	3
2. USMENA KNJIŽEVNOST	7
2.1. Bajka i predaja	8
2.2. Legenda i predaja	9
3. PREDAJA	11
3.1. Glavna obilježja predaja	12
3.2. Podjela predaja	12
4. DEMONOLOŠKE PREDAJE	14
4.1. Distributivni podatci	14
4.2. Formule vjerodostojnosti	14
4.3. Događaj predaje	15
5. VILE U ISTARSKIM PREDAJAMA	17
6. Pregled predaja	20
6.1. DIVIČIN GRAD	22
6.2. KRALJEVIĆ MARKO U DIVIČINU GRADU	23
6.3. ARENA U PULI	23
6.4. PALAČA ZA PJEVAČA	24
6.5. LEGENDA O PULSKOJ ARENI	25
6.6. DIVIĆ	25
6.7. KRAVATA VELOG JOŽE ILI VILINSKA SVADBA U PULSKOJ ARENI	26
6.8. BAJKA O ARENI	28
7. LEGENDE U FUNKCIJI ODGOJA I OBRAZOVANJA	29
7.1. Uloga odgojitelja i drugih sudionika u čitanju legende	30

7.2. Primjeri obrade legende Vile koje su sagradile Arenu u predškolskom odgoju	32
ZAKLJUČAK.....	33
LITERATURA	36
POPIS FOTOGRAFIJA.....	39
POPIS PRILOGA.....	40
SAŽETAK	44
SUMMARY	45

*Narod pamti i prepričava ono što može shvatiti
i što uspije pretvoriti u legendu.
Sve ostalo prolazi mimo njega bez dubljeg traga,
sa nijemom ravnodušnošću bezimernih prirodnih pojava,
ne dira njegovu maštu i ne ostaje u njegovom sjećanju.¹*

Ivo Andrić

¹(Andrić, 2004:20; vlastiti prijevod).

UVOD

Usmene priče narodno su blago te se nalaze u korijenu svakog naroda i svake kulture. Usmenim pričama ne zna se autor, s obzirom da su se prenosile putem usmene predaje. Osoba koja pripovijeda naziva se kazivač, a priča se prenosi onako kako ju je kazivač čuo i zapamtio, no uvijek se prilikom pripovijedanja unose nove pojedinosti. To je ljepota i umijeće kazivanja: originalnost, maštovitost i stvaranje.

U uvodnom dijelu rada osvrnut ćemo se na prošlost i građu amfiteatra u Puli, poznatijeg kao Arena. Nekad su se u tom amfiteatru odigravale krvave borbe gladijatora, no danas služi prvenstveno kao fantastična pozornica za razne kulturne događaje. Postoje mnoge priče i legende vezane uz Arenu, mnogi su je smatrali čudom, te je oduvijek izazivala pažnju svojom veličinom. S obzirom da se ne znaju točni podatci o graditeljima i trajanju gradnje amfiteatra narod je dodavao fantastične elemente te je na taj način priča o gradnji amfiteatra vrlo lako prešla u legendu.

Nadalje, upravo je legenda o vilama graditeljicama pulskog amfiteatra bila poticaj brojnim autorima da je predstave u vlastitim knjigama za djecu i mlade, što će biti prikazano u zasebnom poglavlju. Dok s jedne strane imamo izvornu narodnu priču, s druge strane imamo nova književna djela koja je stvorila autorova bogata mašta. U tim vrstama sačuvana je višetisućljetna usmena povijest.

Glavni je zadatak ovoga rada objasniti sam pojam usmene književnosti te žanrove koje unutar toga promatramo, a to su: priče, bajke, predaje, legende. Posebna pozornost posvećena je demonološkim predajama i demonološkim bićima, odnosno vilama koje se pojavljuju u promatranoj legendi.

Dijete je željno slušati o neobičnim događajima iz prošlosti, zanimaju ga nestvarna i fantastična bića poput vila. Dječji svijet mašte nije opterećen logičkim razmišljanjem i traženjem uzročno-posljedičnih veza te upravo iz tog razloga dijete stupa u poseban odnos s neobičnim bićima. Polazeći od navedenog, svrha ovog rada je potaknuti na promišljanje o djetetovoj potrebi za slušanjem i pričanjem legendi i u današnje vrijeme.

1. ARENA

Arena² u Puli je najpoznatiji očuvan spomenik rimskog graditeljstva u Hrvatskoj. Arena zapravo znači „pijeskom posuto borilište u sredini amfiteatra“ (Hrvatski Glas Berlin, 2016: nije paginirano, 02.06.2017.), stoga je pravilnije rabiti termin *amfiteatar*, što označava čitavu građevinu, iako ga se popularno naziva Arena.

Smatra se da je već u doba cara Augusta, početkom I. stoljeća, postojala manja takva građevina izrađena od drveta te su je Vespazijan, Tit i Domicijan proširili i izgradili od kamena pa je današnji oblik dobila sredinom I. stoljeća. Ne znaju se točni podatci o vremenu i trajanju gradnje i graditeljima. Povijesni i arheološki izvori su vrlo „škrti“ (Matijašić i Buršić-Matijašić, 1996: 138).

„Izgrađen je od kamenih blokova, raščlanjen s dva kata arkada, s ukupno 72 luka u svakom nizu, dok najviši, treći kat ima 64 pravokutna otvora. Na vanjskom plaštu amfiteatra još su vidljivi utori u koje su se postavljali drveni jarboli, koji su u vrijeme ljetnih spektakala nosili platneni krov. Pod samim borilištem bile su podzemne prostorije s napravama koje su služile za gladijatorske borbe³ te prostorima za životinje. U rimskom društvu te su predstave priređivane da bi se slobodni građani zabavili i da bi im se skrenula pozornost od svakodnevnih problema. Prilikom igara dijelila im se besplatna hrana – žito, vino i ulje.“ (Komšo, 2014:18-19).

²Naziv Arena dolazi od riječi „harena“, što znači pijesak. Pijeskom je bilo posuto tlo da bi se gladijatori mogli lakše kretati te da bi se borilište poslije svake borbe lakše očistilo od krvi ljudi i životinja.

³Naziv gladijatora potječe od kratkog mača „gladius“, kojim su bili naoružani (Matijašić i Buršić:1996: 140).

Slika 1: Arena u Puli

Izvor: <http://www.seeingcroatia.com/amphitheatre-in-pula/> (preuzeto 19.03.2017.)

U amfiteatar je moglo stati oko 25 000 gledatelja koji su sa stubišta, koje je okruživalo cijeli središnji ravni prostor – borilište, mogli pratiti događanja. U borilištu su održavana javna suđenja i provodila se kazna namijenjena ubojicama, razbojnicima i pobunjenicima. Pripadnici kršćanske zajednice mučeni su na razne, okrutne načine, uslijed čega se razvio kult svetaca mučenika. Za amfiteatar u Puli veže se povijesna priča o mučeništvu sv. Germana koji se suprotstavio progonu kršćana nastojeći ih zaštititi.⁴ Gladijatorske igre je zabranio car Honorije i Arena potom biva zapostavljena i zapuštena. Iz amfiteatra se iznosilo kamenje pa je tako Mletački senat kanio čitavu Arenu prenijeti u Veneciju. Odluci se suprotstavio senator Gabriele Emo. Zahvalni

⁴„Prema spisu o njegovoj mucii Passio sancti Germani iz V. i VI. st., bio je ugledan Puljanin, kršćanski laik. Za Numerijanova progona prigovorio je Antoniju, prefektu Pule, zbog proganjanja kršćana, te je stoga izveden pred sud u Areni i osuđen na smrt mučenjem. Tijekom suđenja hrabro je branio kršćansku vjeru i time pridobio mnogobrojne građane za kršćanstvo. Ubijen je na trećoj milji puta za Valturu (kraj Kostatinjice), gdje je poslije izgrađena crkva. U Statutu grada Pule iz XVI. st. određeno je da se spomendan njegove smrti slavi 30. svibnja“ (Bertoša i Matijašić 2005:253).

Puljani su mu podigli spomen-ploču 1587. godine koju i danas možemo vidjeti na vrhu sjeverozapadne kule amfiteatra (Komšo, 2014).

Slika 2: Spomen-ploča s grbom mletačkog senatora Gabrijela Ema

Izvor: *Amfiteatar u Puli*, str. 29 (fotografirala autorica rada, 19. ožujka 2017.)

Burna prošlost grada, u kojem su svoj trag ostavile brojne kulture, civilizacije i narodi, čvrsto je utisnuta u urbano tkivo danas moderne Pule. Pulska Arena, koja po veličini zauzima šesto mjesto među rimskim amfiteatrima u svijetu, predstavlja nevjerojatno bogatstvo hrvatske kulturne baštine (Komšo, 2014).

Postoje mnoge priče i legende vezane uz Arenu. Mnogi su je smatrali čudom. Tako je dobila i svoj pučki naziv „Divić-grad“. „Divić“ znači čudo i etimološki nema veze s divicama, odnosno vilama (Istrapedia, nije datirano: nije paginirano, 10.03.2017).

Đurić (2005) piše kako najveći dio legendi i usmenih priča ima podlogu u povijesnim događajima. Stvarnim događajima narod je dodao fantastične dodatke te se na taj način zabavnim štivom uči i doznaje stvarna hrvatska povijest.

Nakon pregleda povijesti, u nastavku rada, vidjet ćemo koliko je ta povijest povezana s usmenim predajama i legendama, no prije svega moramo definirati pojam usmenih priča, odnosno usmene književnosti.

2. USMENA KNJIŽEVNOST

Prema Bošković-Stulli (1975) usmena književnost nije ograničena samo na riječ niti samo na umjetnost, već „jedan od njezinih bitnih aspekata jest umjetnički iskaz izražen riječju“ (Bošković-Stulli 1975:264). Usmena književnost funkcionira putem neposredne usmene komunikacije, traje u nepisanom obliku stoljećima te je izraz tradicije zajednice u kojoj se kreativnost realizira pomoću pojedinca koji je i sam nosilac tradicije i umjetnik.

Naslov knjige *Usmena književnost kao umjetnost riječi*, autorice Maje Bošković-Stulli, sugerira kako usmenoj knjiženosti treba pristupiti kao *umjetnosti riječi*, kao književnom stvaranju, odnosno „usmena se književnost ulijeva u tokove cjelokupne književnosti svog naroda. U našem slučaju ona, dakle, pripada hrvatskoj književnosti i prepleće se s njezinom umjetničkom pisanom književnošću od najdavnijih stoljeća - kroz apokrifne, svetačke legende, kroz srednjovjekovne priče, romane i pjesništvo, kroz renesansnu poeziju i književnost svih potonjih stoljeća sve do danas.“ (Bošković-Stulli, 1975:263).

Zašto se zovu usmene priče? Pandžić (2004) objašnjava da se zovu usmene zbog toga što su se prenosile usmeno, govorom, od jedne do druge osobe. Pričane su i pripovijedane tijekom posla, nakon posla te su za novčanu ili materijalnu nagradu pričane znatiželjnim ljudima. Usmene priče su zabilježili stručni zapisivači, pogotovo u 19. i 20. stoljeću. Mnogi pisci su ih također unosili u svoja djela.

Crnković i Težak (2002) su prema postanku priču podijelili na narodnu i umjetničku. Znanost o narodnoj književnosti izgradila je podjele svih vrsta vrlo detaljno, pa tako i za narodne priče: mit, legenda, bajka, pripovijetka (novela) i anegdota (šaljiva priča). Umjetnička priča se razvila iz narodne „polazeći od samostalno prepričane narodne priče preko unošenja vlastitih elemenata u nju i njezina mijenjanja do potpunog oslobođenja od nje.“ (Crnković i Težak, 2002:22).

Pandžić (2004) je usmene priče razvrstao na bajke, basne, anegdote, legende i predaje. U *legendama* i *predajama* uglavnom susrećemo nezbiljske, fantastične

podatke, ali iz zbilje su povijesni i zemljopisni nazivi, imena istaknutih pojedinaca, naselja i slično. Predaje i legende nastoje tumačiti, obrazlagati uzroke nekih pojava. Slične su i često se isprepliću. Legende opisuju život kršćanskih svetaca i istaknutih povijesnih osoba. Predaja je usmjerena na tumačenje nazivlja pojedinih mjesta i drugoga zemljopisnog pojmovlja." (Pandžić, 2004:8).

Autorica Bošković-Stulli (1975) piše kako su braća Grimm predaje podijelili na mjesne i povijesne te objašnjava kako je od njihove podjele do danas napisana opsežna literatura o definiciji i podjeli predaja koja usmene predaje obično određuje prema žanru bajke.

2.1. Bajka i predaja

Braća Grimm su svojom poznatom rečenicom ukazali na razliku između bajke i predaje koje mnogi poistovjećuju : „Bajka je više poetična, a predaja više historična.“ (Bošković-Stulli, 1975:121). Pri susretu sa životinjama koje govore, zvijezdama, divovima, vješticama, vilama – nema čuđenja u bajci, objašnjava Bošković-Stulli (1991), dok u predajama vlada strah kad se susretnu s onostranim bićima. „Čarolije se u bajci događaju lako kao u igri“ , s druge strane „tajanstvo predaje djeluje iz mračnoga i neistraženog prostora u ljudski svijet (...) taj susret s tajnovitim svijetom čovjeka veoma privlači, onostrani svijet mitske predaje plaši i fascinira u isti mah.“ (Bošković-Stulli, 1991:169-170).

Češki književnik Karel Čapek je na jednom mjestu napisao kako je priča uvijek povijesno vezana, odnosno tiče se određenog mjesta, grada, stijene ili ličnosti. Svaka priča ima jako čvrst odnos prema stvarnosti i da je najfantastičnija, ona u sebi ima nešto što se stvarno desilo. Priča se razlikuje od bajke po tome što u njoj nije ukinuta relevantnost istinitosti i realnosti (Biti,1981:41).

Vraćajući se još jednom opreci između bajke i predaje, Rorich će prvu vidjeti kao žanr koji se razrješava mitskoga, a predaju kao žanr koji upija mitski svijet. Razlike koje

odvajaju predaju i bajku nalazi u formi, sadržaju, svjetonazoru, koncepciji vremena, vjerodostojnosti, psihološkim temeljima i društvenoj percepciji (Rudan, 2016:16).

Odnos ta dva žanra promatra i Ljiljana Marks (1996) te piše da se u bajci ni od pripovjedača ni od slušatelja ne očekuje da povjeruju u njezin sadržaj. „Bajka ne pobuđuje ljudske emocije, ne uzbuđuje, ne uznemiruje, ona je lepršava i zabavna, njezin je junak bez imena i prezimena, apstraktan, izoliran, jednoznačno određen kao dobar i zao.“ (Marks, 1996:26). S druge strane, objašnjava Rudan (2016:16): „Predaja iziskuje emocionalni angažman u vidu uznemirenosti, prihvaćanja i suprotstavljanja, nije zabavna i lepršava (odnosno svrha joj se takvom ne pokazuje); njezini junaci su mahom ljudi s konkretnim imenima i prezimenima, nadimcima, ili, ako ih se i izostavlja, to je ili zbog zaštite identiteta (što samo potvrđuje ulogu vjerodostojnosti) ili zato što ih se zaboravilo, ali se, kako će tekstualni signali pokazivati, sigurno znalo tko su oni bili. Dakle, u predajama je veći naglasak na znanju i vjerovanju, nego na pripovijedanju.“

Takav odnos prema predajama ima i Linda Dégh (1995:79): „Predaja se ne smatra umjetnički oblikovanim djelom s namjenom izvođenja za zabavu pažljive publike već specifičnim područjem znanja iz kojeg pripovjedač nudi informacije.“ Bošković-Stulli (1975:132) naglašava da „legende nisu predaje, nego čine posebnu vrstu.“

2.2. Legenda i predaja

Prvotno je legenda bila oblik pisane književnosti koji je usmenim prenošenjem postao vrsta narodne priče u prozi ili stihu te pučka svetačka legenda s didaktičnom namjerom koja govori o ovozemaljskome životu svetaca ili pak o pojedinačnome svetačkom čudu (Hrvatska enciklopedija, pristupljeno: 10. travnja 2017).

Bošković-Stulli (1991) navodi da dio suvremenih ruskih i bugarskih istraživača koristi termin legende za sve one narodne predaje koje sadrže u sebi element čudesnoga, a predajom nazivaju samo one tekstove koji se bave realnim ili bar mogućim događajima.

S druge strane, Dragić (2008) predaju tumači kao vrstu usmene priče koja se temelji na vjerovanju u istinitost njezina sadržaja.

U našoj se znanosti legende tretiraju kao samostalna vrsta usmene proze, premda je usko vezana za predajni žanr. Botica (2013) legendu razlikuje od tipične predajne strukture jer je „najčešće religijske motivike ili nosi neke nejasne i povijesne, pojedinačne i kolektivne asocijacije, a odlikuje se iznimno brojnim fantastičnim elementima.“ (Botica, 2013:446).

U *Općem religijskom leksikonu* legenda je (lat. *legenda*: ono što se treba čitati, štivo) priča u prozi ili stihovima u kojoj se povijesno, biografsko isprepliće s čudesnim i nadnaravnim. Prastarog postanka, slična je mitu i zbog toga je jedan od temeljnih oblika izricanja religioznog iskustva (Rebić, 2002: 510). Međutim, „postoji i legenda koja nije ograničena na obradbu religioznih sadržaja, nego govori o odnosu običnog čovjeka s višim silama kršćanskog svijeta ili pak o životu narodnih junaka i namijenjena je zabavi.“ (Hrvatska enciklopedija, pristupljeno: 10. travnja 2017).

Navedena razmišljanja književnih teoretičara možemo svesti na razmišljanje Maje Bošković- Stulli koja kaže da u legendama susret s čudim pojavama nije uznemirujući, već umirujući. „Poput mitoloških predaja sadrže i legende element čudesnoga, u njihovu se istinitost vjeruje, često su lokalno vezane, ali je njihov unutrašnji iskaz vrlo različit od predaja. Njihove nadnaravne pojave nisu magijski-stravične, one ne izazivaju jezu i ne unose disharmoniju u život, nego, naprotiv, vjerovanjem u božja i svetačka čuda nastoje uz pomoć svojih fantastičnih iluzija, potaknute crkvenom propagandom, uspostaviti red i harmoniju, riješiti nadnaravnim putem životne nesklade i nepravde, donijeti skrušeno smirenje. Stil im je drukčiji od stila predaje.“ (Bošković-Stulli, 1975:131-132).

Prema tome, legenda je napravila jako veliki korak od žanra predaje zbog toga što se fantastično ne može provjeriti, niti se može toliko povjerovati u istinitost onoga o čemu se govori (Bošković- Stulli, 1975). Botica piše kako legenda sa sobom nosi neke nejasne, povijesne događaje i likove te u sebi ima brojne fantastične elemente. Događaji iz života koji su neobični i za običan puk neobjašnjivi lako prelaze u priču koja se „puni nevjerojatnim sadržajnim podacima i izraste u legendu“ (Botica, 2013:451).

3. PREDAJA

*Često zaboravljamo da je istina
tamo gdje joj čovjek dopusti biti.*

(Kovačević, 2001:n.p.)

Njemački pučki naziv za predaje glasi *istine* ili *stare istine* pa se već tim pokazuje da je ono što je bilo zaista istina (Bošković-Stulli, 1991:123-124). U *Rječniku hrvatskog jezika* predaja je „nepisana povijest, istina, iskustva, legende, itd. koje se prenose s koljena na koljeno, usmena tradicija, podatak iz prošlosti bez dokaza.“ (Anić, 1998:851). Kovačević (2000) piše da je mnoge predaje praktično nemoguće zapisati te predaju tumači kao dio usmene književnosti koja u sebi sadrži sve karakteristike govorne umjetnosti, služeći se cjelokupnim rasponom komunikacije, odnosno, riječju mimikom, gestom, uzvicima, pokretom. Kovačić smatra da stavljajući predaju na papir gubimo njezinu ljepotu te je osiromašujemo.

U sljedećim poglavljima prikazana su glavna obilježja i funkcije predaja, a zatim se nastoji objasniti tematska podjela prilikom čega će naglasak biti na demonološkim predajama.

3.1. Glavna obilježja predaja

Proučavanja raznih teoretičara dovela su do zaključka da su glavna obilježja predaja (Rudan, 2016:9):

- kraća prozna vrsta,
- fleksibilna kompozicija,
- jednostavan stil,
- tematizira povijesne događaje i aktere, nadnaravna bića i događaje,
- nudi objašnjenja o podrijetlu i nastanku stvari,
- oslanja se na vjerovanje u istinitost onoga što se govori.

Rudan (2016) navodi četiri funkcije predaja:

- 1) prenijeti konkretno znanje koje može biti od konkretne pomoći,
- 2) prenijeti opće znanje kao vid upoznavanja postojanja i djelovanja nadnaravnoga,
- 3) prenijeti priče koje se doživljavaju baštinom zajednice,
- 4) užitek u pripovijedanju.

3.2. Podjela predaja

Predaje se mogu klasificirati prema raznim mjerilima, primjerice prema tematskim, motivskim, funkcionalnim i drugim mjerilima.

Bošković-Stulli (2006) piše kako predaje govore o:

- lokalitetima: Divić, mjesta Buje, Peroj, Dva grada, Sveti Petar u Šumi),
- zakopanom blagu,
- nadnaravnim bićima: divovi, vile, malik, mrak, *štrige*, mora.

Teme predaja i njihovih mitskih bića, kako je već rečeno, uvijek su vezane uz svoj lokalni ambijent, iz čega izvire šarm te „kao cjelina čine nacionalni fundus, bez

zaustavljanja na granicama.“ (Bošković- Stulli, 2006:169). „Drugim riječima, predaje se pripovijedaju i kao dug baštini zajednice i predaka.“ (Rudan, 2016:95).

Prije prelaska na tematsku podjelu predaja i usredotočenja na njihovu tematsku podvrstu (demonološku), valja istaknuti da je Propp (prema Bošković-Stulli,1975:129) tematski podijelio predaje na četiri vrste uključujući i legendu.

Međutim, u našoj znanosti prema tematici, odnosno prema razlogu koji je poslužio kao poticaj za oblikovanje priče, dijelimo ih na: etiološke, povijesne i demonološke, mitske i mitološke.

Etiološke objašnjavaju nastanak, imena (nazive) i podrijetlo stvari, životinja i pojava u prirodi i društvu. Povijesne predaje tematiziraju neki povijesni događaj ili povijesnu osobu, dok se demonološke, mitske i mitološke temelje na susretu s nadnaravnim bićima ili pojavama i tematiziranju njihove pojavnosti (Rudan, 2016: 27-28).

Rudan (2016) ističe kako je nastanak pulske Arene predaja (zbog toga što uključuje nadnaravna bića) te zbog svojih prevladavajućih karakteristika isključivo etiološka (zbog postanka nekog mjesta). Vile graditeljice koje se pojavljuju u predajama zapravo objašnjavaju nastanak i oblik neke građevine, odnosno „predaje u kojima su one protagonistice kombinacija su etioloških i demonoloških predaja.“ (Rudan, 2016:309).

4. DEMONOLOŠKE PREDAJE

Demonološke se predaje, kako je već dijelom i navedeno, bave nadnaravnim, onostranim bićima, bićima s nadnaravnim sposobnostima te nadnaravnim pojavama. Predajama se može prići na više načina. Međutim, najbolje im je prići na onaj način koji proizlazi iz karakteristika žanra (predaje) i vrste (demonološke predaje).

U tom kontekstu važno je odgovoriti na pitanje koje su to karakteristike koje predaju odvajaju od ostalih žanrova, na što je uglavnom odgovoreno u prethodnom poglavlju. Osim toga, Evelina Rudan ističe gradivne elemente demonološke predaje u kontekstu njezina nastajanja:

- distributivni podatci,
- formule vjerodostojnosti,
- događaj predaje (Rudan, 2016:42).

4.1. Distributivni podatci

Pod distributivnim podacima Rudan (2016) podrazumijeva da kad kazivač spomene termin „vile“, on i recipijenti u prirodnoj kazivačkoj situaciji iskazuju upućenost u taj lik, odnosno trebali bi znati određene karakteristike bića da bi se tekst dobro razumio i prihvatio. Distributivne podatke Rudan (2016:43) definira kao „relativno fleksibilan skup podataka o nadnaravnim bićima, nadnaravnim sposobnostima i nadnaravnim pojavama verbaliziranih u tekstu ili podrazumijevanih u kontekstu koji su poznati potencijalnim sudionicima kazivačkih situacija (kazivačima i recipijentima) u jednoj ili više bliskih zajednica.“

4.2. Formule vjerodostojnosti

Rudan citira Bošković-Stulli (1975:122) kad kaže da je predaja žanr koji se temelji na vjerovanju u istinitost, „u realnost onoga što se kazuje (recentnom ili nekadašnjem).“ (Rudan, 2016:46). Iskazi u kojima se poziva na istinitost sadržaja i koji uključuju

točna mjesta događaja i pozivanje na svjedoke jedan su od važnih žanrovskih oblika demonoloških predaja.

Ljiljana Marks navodi primjere takvih iskaza, uobičajene uvodne formule:

„Priča se... Ljudi kazuju... Navek sam čula... Neki misle... Narod priča... Stara je tradicija... Prava je istina...“; zatim piše kako se kazivač izravno poziva na svog prethodnika: „Isto je deda pripovedal...“; zatim završne rečenice žele istaknuti smisao pripovijedanja ili izraziti kazivačevu distancu od istinitosti sadržaja: „(...) a sad je li to istina ili nije, ja to ne znam.“ (Marks, 1996:27-28, navedeno u Rudan, 2016:48).

Marks (1996) zaključuje da su takvi iskazi žanrovsko obilježje i njezin nerazdvojni stilski element. Rudan (2016) ističe da se prilikom pripovijedanja može iskazati i sumnja, oprez, nesigurnost, odnosno, određena ambivalentnost, na primjer: *Možda je bilo, a možda nije...* Rudan (2016) smatra da se predajna priča ne doživljava kao činjenična priča, već kao fikcija i kod samih kazivača. Zatim navodi primjer kad kazivači sami legitimiraju priču kao drugi žanr: *A to je legenda, ja to ne vjerujem*, te objašnjava kako većina kazivača ne misli na legendu kako je definira naša znanost, nego je riječ o tome da zapravo razlikuje dvije vrste priča: „istinite“ i one koje su „tek priče“. Samim time predaja je u očima kazivača promijenila status.

4.3. Događaj predaje

Događaja u predaji ima koliko i predaja, no svima im je zajednički nazivnik susretanje s nadnaravnim. Rudan (2016:42-61) je susretanje s nadnaravnim podijelila u tri kategorije:

- 1) naravni protagonist vidi ili čuje nadnaravnu pojavu, ali nije sudionik (viđenje nestale žene, neidentificirana zvona, viđenje mrtvih);
- 2) narativni protagonist sudjeluje u nadnaravnim zbivanjima:
 - pomaganjem,
 - trpljenjem posljedica djelovanja nadnaravnih bića (glavobolja, smrt, štriga baca urok na čovjeka, mora cika daci pete, mrtvi pokušavaju dotaknuti žive, štriga jede djecu),

- traženjem pomoći (naravni protagonisti dolaze po pomoć kod krsnika ili drugih pomagača),
 - samostalnom obranom od posljedica djelovanja nadnaravnog (događaji zastupljeni u predajama o štrigama i morama, *rogi protiv štriga*);
- 3) nadnaravni protagonisti ili protagonisti s takvim sposobnostima djeluju bez upletanja ljudi, bez ljudskih svjedoka, ali s vidljivim posljedicama (takve su predaje o vilama graditeljicama).

5. VILE U ISTARSKIM PREDAJAMA

Prema Rudan (2016:308-309) vile u istarskim predajama imaju dva tipa vilinskog djelovanja:

1. vile graditeljice,
2. vile se susreću s ljudima.

Najčešće se vile pojavljuju u predajama kao graditeljice, ističe Rudan (2016:308-309) (u 12 od 13 predaja) koje rade tijekom noći, a posebno se u tim predajama naglašava da su svoj posao dovršavale, no nisu i dovršile za jednu noć. Bošković-Stulli navodi: „O vilama se u Istri, slično kao i o divovima, govori ponajviše kao bićima koja su se u prošlosti javljala, a danas se više ne susreću (za razliku od štriga, krsnika, mraka i sličnih).“ (1959:197).

S ovom se tvrdnjom ne slaže Ivan Kukuljević Sakcinski kad kaže da su vile dio našeg naroda (1851:61, navedeno u Botica, 1990). Botica također (1990) piše da je u sustavu hrvatske narodne mitologije *mit o vilama* motiv brojnih narodnih priča te je više i duže u uporabi od drugih mitskih bića. „Neprekidno se nalazi u istom semantičkom određenju znatnog broja hrvatskih usmenih bajki, predaja i legendi.“ (Botica, 1990:30). Također objašnjava da se izgled vile jasno oblikovao slijedom duge usmene tradicije.

Vila prema opisima i vjerovanjima slična lijepu mladu djevojku, ima krila, tanka je i visoka, modrih ili zelenih očiju, rumenih obraza, raspletjenih vlasi, obično zlatnih, sve do tla, a neke imaju pletenicu preko ramena (Vrkić, 1995). Botica (1990) u svojem članku „Vile u hrvatskoj mitologiji“⁵ zaključuje da je izgled vile uglavnom antropomorfan⁶. No antropomorfnost nije potpuna jer postoji ljudska vezanost za prirodu.

⁵ „Iz većeg broja usmenoknjiževnih priča i tekstova autor istražuje smisao narodnog vjerovanja o vilama: mitski značaj vila, usporedni aspekti sa sličnim motivima svijeta, obilježja vilinskog svijeta. Nalazi brojne funkcije motiva vila u vjerovanju i kulturi Hrvata.“ (Botica, 1990:29)

⁶Antropomorfan – sličan čovjeku.

Klasični opis vile slijedom narodnih pričanja i zapisanih tekstova je prvi ponudio Ivan Kukuljević-Sakcinski te ih je opisao ovako: „U opće je svaka Vila krasna uvijek mlada žena, blěda lica i u bęlo obućena. Imade duge zlatne vlase, koje joj niz ćelo i leđa razpušteni dolę do petah vise. Tęlo je njezino tanko kao jela, lagano kao u ptice, jer ima krila. Oći njezine sęvaju kao munja; glas njezin tako je mio i blagozvućan, da onoga koi Vilu jedanput pęvati ćuje, sęrce od miline kroz sav ćivot boli, te on ne moće više slušati ćovęćjeg glasa. Tko ju jedanput vidi, taj ne nalazi više drćesti u zemaljskih lępotah.“ (Ivan Kukuljević-Sakcinski 1846, navedeno u Botica, 1990:30).

Prema Vrkiću (1995) vile „piju na vilinskim izvorima, koji nikad ne presušuju“, ćive u planini, u špiljama, ćak i u oblacima te po livadama i oko voda. Kad plešu, u kolu ih je obićno desetak i ukoliko ih netko vidi „mogu ih pretvoriti u drvo, stijenu ili ga povedu u šumu i do smrti ga škaklju.“ (Vrkić, 1995:447).

Vile mladima koji ih sretnu daruju zlato, ali im se osvećuju ukoliko netko kaće da ih je vidio. Narodno je vjerovanje vile podijelilo u dvije skupine, odnosno ono što je dobro i zlo za ćovjeka općenito, odnosno prema ućincima kojima utjeću na ćovjeka. Nešto uobićajene su podjele prema mjestu u kojem vile borave: zemne, zraćne i vodene. U našem narodnom vjerovanju su najbrojnije zemne vile. Nema ni jedne planine, uzvisine oko koje narodna mašta nije splela nekakav mit, priću, predaju i legendu (Botica,1990). Pripovijeda se kako *vilinska pjesma* zamami djevojke i one postaju vile, no razumiju ih samo odabrani - ta nerazgovjetna pjesma se uspoređuje s burom, vjetrom, kao da pćele zuje (Mitska bića, 2010: nije paginirano, 25.03.2017).

Također je poznat motiv u usmenoj knjićevnosti da vila dariva te time testira ljudsku narav. Naime, ona pokloni nekome ljuću jajeta uz napomenu da ne otvara poklon dok ne doće u sigurnost doma. S obzirom da su ljudi vrlo znatićeljni, oni dar odmah pogledaju i u ruci im zbilja ostane samo ljuća. Komadić ljuće koji zaluta u dćepu ili cipeli onom kome je dala dar, obićno se kasnije pretvori u zlato, pa zbog toga i ta ljuća jajeta ima svoju simboliku (Filipović Grćić, 2015: nije paginirano, 28.03.2017). Prema Botici (1990) usporedba sa pćelama je zbog krila i simbolike koju pćela ima općenito. Vile su svojim miljenicima pomogaćice i izljećiteljice. U narodnim tekstovima vila nagrađuje svaki valjan potez i likovima daje *ćarobno sredstvo* koje pomaće doseći cilj i savladati sve prepreke.

Vrkić (1995) piše da su vile Adamova djeca, ali nisu blagoslovljena od Boga. Adam i Eva su imali puno ženske djece pa su ih sakrili kad je Gospodin dijelio blagoslov. Bog im se ipak odlučio smilovati te je neprikazanoj djeci „udijelio snagu, ljepotu, brzinu i gospodovanje u oblacima, vodama, planinama, u pustinjama, jezerima, jamama i špiljama.“ (Vrkić, 1995:449). Negdje vjeruju da je ohole djevojke prokleo Bog i dao im kopita te se zbog toga kriju po šumama, no zauzvrat im je dao mladost i ljepotu.

S druge strane, Botica (1990) piše da je savršen sklad vilina tijela narušen tim što ima ili magareće ili kozje noge. Botica kaže da je to simboličan nedostatak te smatra da takvih motiva ima dosta u grčkoj mitologiji i da su svi motivirani nekim unutrašnjim razlogom. Ljudi su postajali sve lošijeg morala i njihov je način življenja počeo uznemiravati vile. Tada su počele nestajati. O tome najbolje govori u prilog sljedeći citat: „Kriju se otkad se psuje i otkad je na svijet došla puška.“ (Vrkić, 1995:449).

Zaključujemo ovo poglavlje citatom Stipe Botice: „(...) Vile su, u mitskoj svojoj punini, kompenzacija za sve ono što se ne da ili ne može dokučiti. One su sveze s misterijem svijeta, njima se „objašnjavaju“ tajanstvena mjesta, one su postvareni zamišljaj. (...) U pričama su prerasle u simbol nečega što je uzvišeno, toplo. Mit o vilama i poetizacija vila trenutak je predaha u krutoj (epskoj) zbilji usmenoknjiževne stvarnosti.“ (1990:39).

6. Pregled predaja

Bošković-Stulli (1959) piše da je istarska predaja o vilama veoma raširena i poznata. Korijeni predaje o postanku ove rimske građevine nisu još pouzdano ispitani te se ne može znati odakle potječu, no nema nikakve sumnje o tome da je ova predaja duboka i organska svojina hrvatskog pučanstva.

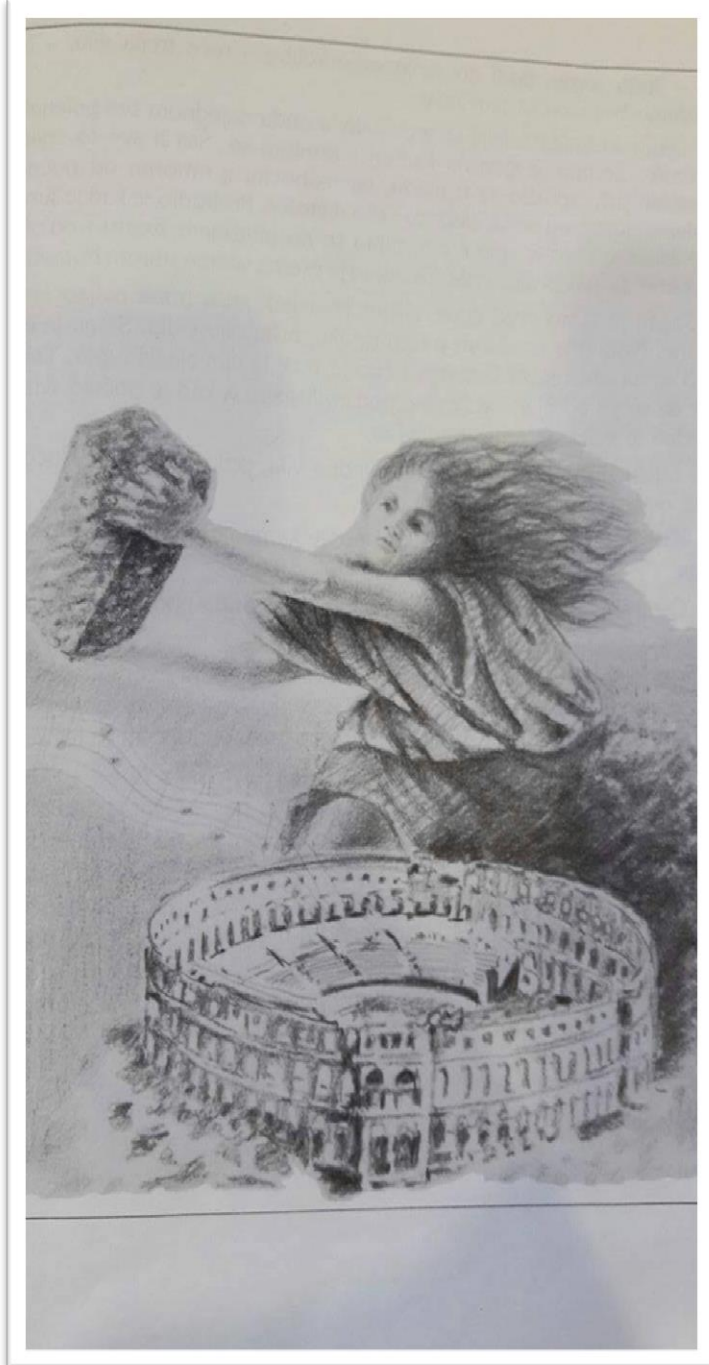
Priče i predaje su u prošlosti izlazile kao dnevne vijesti u novinama, služile su za razbibrigu i objašnjavanje neobičnih događaja. U ono su se doba te dogodovštine čitale kao vijest, tada nije bilo zbirki pripovijedaka i predaja „narodnoga blaga“. Narodne priče postupno pronicu u novine, u kalendare te izdanja za puk. „(...) Sad poznajemo da nije šala ona pripovest, koja kraljuje u našem narodu, da Marko Kraljević nije umro, već spava, i da se jurve probudio – buduć se ovo ispunilo u vami, naš bane predragi, novi naš Marko Kraljeviću.“ (Novine dalmatinsko-horvatsko-slavonske: 1849, broj 13, navedeno u Bošković-Stulli, 2006:92).

U ovom poglavlju namjera je prikazati najstariju potvrdu predaje o vilama, što je ujedno i ključno za ovaj rad. Najveći problem u istraživanju prvenstveno su rijetki i površni zapisi vezani uz ovu temu. Upravo je zbog toga važno o toj temi pisati, tražiti i povezivati različite povijesne iskaze i izvore, ne bi li se na taj način utvrdile ili saznale nove ideje i činjenice. Dakle, najstariju potvrdu predaje o vilama zapisao je slavist Izmail Sreznevskij u Danici 1842. godine, broj 16., kao pjesmu iz Peroja, a glasi ovako (Stare hrvatske novine, nije datirano: nije paginirano, 28.03.2017.):

*Aj divicu, bijeli gradine!
Na tebe je toliko balkunah,
Koliko u godini danah,
Tebe jesu vile ugradile,
Ugradile v jednu temnu nojcu.⁷*

⁷U prilogu preslika članka.

Slika 3: Vila graditeljica

Bošković-Stulli piše: „Nazor se u nekoliko mahova osvrtao na predaje o Divić-gradu, koji on zove Divičin gradom: na vjerovanja o vilinskom građenju pulskog amfiteatra i o Marku Kraljeviću koji ondje spava. Aludirao je na te tradicije u pjesmi Divičin grad u Puli i u priči Divičin grad koje su obje veoma daleke od istarskoga usmenog pričanja, ali je u oba slučaja dodao i opširan komentar gdje je podrobno izložio što narod pripovijeda.“ (Bošković-Stulli, 1986:21).

Donosimo jednostavan pregled legendi, priča i pjesama nastalih na temelju spomenute predaje.

Izvor: Horvatić V., *Grički top i druge legende iz naših krajeva* (fotografirala autorica rada 19.03.2017., ilustrirao Radovan Devlić)

6.1. DIVIČIN GRAD

Predaja je nerijetko nadahnjivala i mnoge književnike, što možemo vidjeti i u pjesmi poznatog hrvatskog književnika Vladimira Nazora koji je pisao o Kraljeviću Marku koji spava u Areni i ustat će jednog dana (Nazor, 1993:130):

DIVIČIN GRAD

*Puk priča: Sjedi Kraljeviću Marko
U kamen-izbi. Gleda neveselo.
Čeka da zraku baci sunce žarko
Kroz okno jedno na njegovo čelo.*

*U burnoj noći sred puste arene
Konj rže, zveči mač; a kada bl'jeda
Sja mjesečina, s vrha velje st'jene
Prikaza neka naokolo glede.*

*I narod moli: „Ustani junače!
Srca su tebi širom otvorena.
Duša je naša tužna izmučena.*

*Ustani, Marko! C'jela zemlja plače.
Žulji nas bole. Noge nam krvare.
Nov otrov liju u rane nam stare.*

6.2. KRALJEVIĆ MARKO U DIVIČINU GRADU

Kovačević (2000) je također u knjizi *Legende i predaje Hrvata 2* pisao o vilama i Kraljeviću Marku:

„ U Puli se nalazi Divičin grad. Njega su za jednu noć sagradile vile s Učke. U njemu stotinama godina spava Kraljević Marko.

Doznali to ljudi i krenuli ga tražiti. Tražili ga, a tko traži taj i nađe. Vide oni ogromnu ljudeškaru kako tvrdo spava. Teškom mukom uspiju je otrgnuti iz stoljetna sna. Otvori Kraljević Marko oči, ali se ne pomaknu. Leži poput prevaljena hrasta u dubokoj šumi. Uzmu ljudi željezne vile i podigoše mu mrke obrve da mu vide oči sokolove. Nekolicina se latila kosa i pokosila mu bradu da mu vide usta i obraze. Marko se i dalje ne pomaknu, jedino očima miče gledajući te ljude što ga bude i zovu ocem. Želeći ih okušati, pruži Marko ruku najbližem i najjačem od njih. Prestraši se on ručetine i mjesto ruke pruži crtalo Marku. Stisne šaku Marko zgnječivši crtalo kao da je tijesto. Smrkne se Kraljević Marko i kaže:

- Još se nisu vratili na zemlju ljudi moga kova!

Okrene se na drugu stranu i ponovo zaspa.” (Kovačević, 2000:44).

6.3. ARENA U PULI

Prema Njegovanu (2011) u kolibi je živio mladić koji je pjevao i očarao vile svojim glasom. Vile su sagradile palaču na mjestu gdje mu je bila koliba.

Slijedi kratak ulomak iz njegove knjige:

„U šumskoj je kolibi živio mladić koji se bavio lovom, ribolovom i berbom šumskih plodova. Kad bi se umoran vratio kući rado bi zapjevao. Njegov je glas bio toliko lijep da bi svake večeri privukao šumske vile. S obzirom da njihov glas može očarati ljude, mladić je zaista bio poseban kad je očarao vile. One su se okupljale oko njegove kolibe kako bi ga slušale, a kako ih ne bi vidio pretvarale su se u kamen ili drvo. Ubrzo je mladić posumnjao da je šuma začarana zato što bi navečer ispred kolibe ugledao neki kamen ili drvo, a ujutro ga više ne bi bilo. Brzo je otplovio i u drugom

zaljevu počeo graditi novu kolibu. Vile su iduće večeri primijetile njegov odlazak i zabrinule se da ga više nikada neće čuti kako pjeva. Raširile su se svijetom ne bi li ga pronašle i nagovorile na povratak. Kad su ga konačno pronašle (...)“ (Njegovan, 2011:33), pojavile su se pred njim i obećale mu da će za njega sagraditi palaču. Jedino što su od njega tražile jest da ga mogu slušati kako pjeva. On je pristao te se uselio u palaču. Vile su slušale njega i njegove potomke. Slušale su pjesmu njegovih nasljednika dok god su hodali zemljom te su s njima nestale i vile (Njegovan, 2011).

Vrlo sličnu priču napisao je Horvatić u *Gričkom topu*, što je ujedno i lektira u osnovnim školama.

6.4. PALAČA ZA PJEVAČA

Arena u Puli je oduvijek bila zagonetna i samim Puljanima, piše Horvatić (2003) i oduvijek su se pitali tko ju je i zašto gradio. Tako je niknula priča koja je nastojala objasniti nastanak te nevjerojatne građevine.

Prema priči iz knjige Dubravka Horvatića vile su sagradile Arenu za lijepog i marljivog mladića Zorimira koji ih je očarao svojim pjevanjem. Kako su se one pretvarale u kamenje, borove, Zorimir je počeo primjećivati kako ponekad kamenje nestaje te je zaključio da se nešto čudno zbiva i da je to začarani kraj pa je sve manje dolazio u svoju kolibu. Vile su ga odlučile pronaći i pokazati se prvi put pred njim. Našle su ga na brodici i nagovorile da se vrati. Vratio se i one su i dalje gradile. Prošlo je mnogo vremena, Zorimir je ostario. Vile su i dalje dolazile u građevinu, no pjevao im je njegov najstariji sin. Tako je to išlo s koljena na koljeno dok jednog dana vile nisu zauvijek nestale. Uspomena na njih je ostala samo u nazivu Divić-grad, jer su je gradile divice, odnosno vile (Horvatić, 2003:9-12).

6.5. LEGENDA O PULSKOJ ARENI

Glavičić (2002) piše kako je Pulska Arena oduvijek izazivala pozornost svojom veličinom pa je zbog toga našla svoje mjesto i u legendi. Jedne proljetne večeri vile su se okupile, stavile svoje pregače i nosile kamenje s vrha Učke u Pulu i zidale Arenu. Cijelu su noć radile kako bi je završile, no pijetao je u zoru zapjevao i morale su prestati raditi. Naime, one rade samo noću, danju se odmaraju i skrivaju, najčešće po šumama. Tako je pulska Arena ostala nedovršena. Kako su nosile kamenje u žurbi im je ispao iz pregače. I dan danas se nalazi u Ripedi na čistoj livadi. Glavičić piše da su ljudi vjerovali u nestvarna bića i njihovu moć. Dijelili su se na zla (štrige, vukodlak, prvi mrak, mora) i dobra (krsnici i vile) bića. Pripovjedači su djeci pričali priče uz vatru i upućivali ih da čine dobro i da se klone zla (Glavičić,2002:61-62).

6.6. DIVIĆ

Pomoću starinskog magnetofona, kojim su se nekoć bilježile terenske predaje i priče, nastali su neizostavni biljezi hrvatskog nacionalnog identiteta zapisani u knjizi *Istarske narodne priče* (1959) Maje Bošković-Stulli (Ivanjek, 2012, nije paginirano: 01.06.2017):

„Vile su sagradile renu u Puli. Su nosile na glavi grote i prele. Kad je peteh zakukurika, više nisu mogle dalje graditi, pa je prez krova. Stari su govorili da je to Divić.“ (Bošković-Stulli, 1959:120).

6.7. KRAVATA VELOG JOŽE ILI VILINSKA SVADBA U PULSKOJ ARENI

Slikovnica je nadahnuta umjetničkom instalacijom autora Marijana Buršića „Kravata oko Arene.“ Svoju priču u slikovnici Danijel Načinović⁸ je započeo pričom dva galeba koji promatraju Arenu. Načinović (2003: 4-6) je zatim na vrlo zabavan način ukratko ispričao povijest:

„Okupana suncem, velika građevina nalik kamenom prstenu ili pak kamenoj torti, naziva se Arena. (...) Arena je kazalište na otvorenom, amfiteatar. Ljepotu joj najbolje poznaju galebovi, nadlijećući njezine neostakljene lukove i prozorčiče.

Iz dalekih je ona, rimskih vremena, no, čempresi, mirte i lovor u njenoj blizini pričaju tajnovitu priču. Kažu, Arena je građena u vrijeme cara Vespazijana (onoga po kome je i jedan pulski mačak dobio ime); ali, teško bi ljudi sami mogli podignuti onoliko kamenje... Zato su u pomoć priskočile vile!

Došle su leteći iz dubokih šuma i s Učke gore, noseći kamenje dolje prema moru. (...) Vile su posao obavljale noću, samo noću; jer, čim bi se javili jutarnji pijetlovi, morale su bježati, da ih nitko ne vidi... (...) Ipak, iz noći je u noć rasla neobična kuća bez krova... I Divić-grad je njeno ime (jer su je gradile vile-divice), ali je ipak prevladao naziv Arena.

Rimljani su u Areni priređivali okrutne borbe ljudi sa zvijerima. (...) Gladne su lavove izvodili u Arenu čije je gledalište bilo dupkom ispunjeno krvožednom publikom. (...) Sa suzama u očima vile su noću gledale okrvavljeni pijesak.“

Nakon povijesti, Načinović radnju smješta unutar amfiteatra gdje glavne likove zauzimaju mačke. Mačke međusobno komuniciraju te se pitaju što će raditi sad kad je završio poznati *Filmski festival*. Zatim su počele brojati prozore.

⁸ Daniel Načinović je rođen 1952. u Labinu. Svestran je, plodan istaknuti hrvatski književnik koji živi i stvara u Puli. Načinović je prozaist, esejist, scenarist, novinar, prevoditelj i pjesnik. Uočljive su četiri osobitosti Načinovićeva dosadašnjega književnoga djela za djecu: modernost, zavičajnost, usmena baština i svojevrsna prigodnost. Njegova najpoznatija djela su *Jednog ljeta u Poreču* (1985), *Moj tata brodograditelj* (1986), *Mali glagoljaši* (2005). Daniel Načinović dobitnik je nagrade Školske knjige „Ivana Brlić Mažuranić“ (1998) za tekst *Burrra* (1997).

Na ovaj način saznaje se da „Pulska arena ima 104 luka u dva reda i 64 prozora na vrhu.“ (2003:7).

Razgovor prekida mačak Čarli, priopćava im vijesti da će vile ponovno doći u Arenu i da će se Vila Lovorka i Veli Jože vjenčati. Načinović naglašava: „Prevario se onaj tko misli da su vile netragom nestale iz pulske Arene...“ (Načinović, 2003:9) te doznajemo tko je Veli Jože: „On je div iz grada Motovuna. Živi na brdu, sjedi na zvoniku, a noge pere u rječici Mirni! Junak kakvoga nema u našem kvartu, uzet će najljepšu vilu na svijetu!“ (Načinović, 2003:10) „(...) On, koji je desetljećima spavao u knjizi pisca Vladimira Nazora, on da će za ženu dobiti Lovorku, najljepšu šumsku vilu?“ (2003: 12), zatim Načinović pokazuje nepovjerenje prema toj informaciji i naglašava da divovi više ne postoje na ovoj planeti te smatra da jedino vile još postoje, no tajnovite su toliko da ih ljudsko oko vrlo rijetko zapazi.

Crni mačak Vespazijan je odobrio svadbu te su mačke odlučile da vile trebaju sašiti kravatu, no pitale su se koliku kravatu nosi div. Zatim se jedan mačak dosjetio kako kravata mora obujmiti Arenu i na taj će se način znati veličina kravate. Nakon dva dana Jože se brodom zaputio prema Areni. Njegov dolazak su zamalo spriječili valovi, kiša i oluja. Četiri mačka (Gladijator, Oktavijan, Spartak i Vespazijan) i vile zajedno su dignuli kravatu i vukli je skroz do mora. Veliki div je bio spašen.

Započela je svadba vile Lovorke i Veloga Jože, legende iz Motovuna. Okupilo se mnogo Puljana i njihovih gostiju iz cijeloga svijeta. Osim svadbe, gosti su mogli dotaknuti najveću kravatu na svijetu koja je bila dar za mladoženju. Načinović (2003) je ovu rečenicu upotrijebio nekoliko puta: „Za mladoženju i svata najljepši je dar kravata!“ (2003: 7). S obzirom da Veli Jože ne bijaše toliko velik koliko se u pričama govorilo, vile su skrojile manju kravatu za mladoženju i male urese za svakoga. Svi su odreda dobili malu kravatu, jedino je mačji car Vespazijan svezao sebi leptir-kravatu.

Priča ponovno završava razgovorom između dva galeba. Galeb Stojko govori kako bi i on volio jedan komad rupca. Načinović (2003: 22) u nama opet pobuđuje sumnju i nepovjerenje prema ispričanoj priči ovim završnim rečenicama:

„Možda je i tako bilo, možda se i nekom snilo.

Okićeni mačketiri zatvaraju teška vrata:

Za mladoženju i svata – najljepši je dar kravata!“

Iz Načinovićeve priče ne samo da doznajemo pojedinosti o legendi o vilama koja nas zanima, već pomoću zabavnih detalja i zanimljivih ilustracija Ivana Gregova učimo o našoj stvarnoj povijesti i tradiciji. Dokaz tome su sljedeći podatci koji se nalaze u slikovnici:

- mačak car Vespazijan, mačak Fritaja, galeb Verudež, gladijatori naoružani kratkim bodežom, kopljem, štitom;
- Filmski festival, mačak Gladijator, mačak Oktavijan, mačka Cenida,
- 64 prozora na vrhu Arene, 104 luka u dva reda, Arena je duža od 132 metra po dužoj osi, a po kraćoj više od 105 metara,
- Divić-grad, Arena ima oblik elipse, Legenda iz Motovuna: Veli Jože, zvonik crkve svetoga Antuna, dizalice Brodogradilišta, vile: Jadranka, Bosiljka, Kaldirka, Gracijela, Zrenjka i šumska vila Lovorka,
- Jože je bio odjeven u „smeđem odijelu boje ovdašnje narodne nošnje“ (Načinović, 2003: 21), na svadbi su svirale roženice, mišnice i mijehovi, harmonika, jeli su se svakakvi kolači, fritule, kroštule, pršut, sir, pio se teran koji su iz bačava iznijeli Motuvunjani.

6.8. BAJKA O ARENI

U slikovnici *Poluotok snova* Daniel Načinović je također pisao o Areni te je napisao jedinstvenu pjesmu *Bajka o Areni*.⁹

U njegovoj pjesmi piše kako je u staroj kamenoj kuli živio kralj koji je imao stotinu kćeri. Njegove su kćeri bile prekrasne vile koje su marljivo sagradile Arenu. Prema njemu, svaka je vila za sebe napravila jedan prozor i zbog toga Arena ima toliko otvora.

⁹U prilogu pjesma.

7. LEGENDE U FUNKCIJI ODGOJA I OBRAZOVANJA

Legende su usmenom predajom održavane na životu odgajajući generacije ljudi u najvišim vrijednostima čovječanstva te razvoja čovjeka i cijelog njegovog bića. Legende potiču maštu i razvijaju je.

Crnković (1986) ističe da ne smijemo zanemariti priče za djecu u funkciji odgoja i obrazovanja jer su bitne za njihov kasniji razvoj kao individualaca. Crnković (1986) smatra kako je upravo pričanje priča jedan od najučinkovitijih načina da se dopre do dječje duše, probudi dječja mašta, objasne veze među ljudima, steknu osobine ličnosti i obogati vokabular.

Slušajući dobro ispričanu priču, kroz poetičnost legende, dijete oblikuje i svoj vlastiti svijet, svoju vlastitu riječ i govor. Vjerovanje u nešto što se ne može niti vidjeti niti dokazati predstavlja pozitivnu energiju u životu svakog djeteta. Joseph Campbell¹⁰ piše da je današnji svijet izgubio vezu s mitskim bićima te da ono što učimo u školama nije životna mudrost. Campbell smatra da je zanimljivo oklijevanje nastavnika da navedu životne vrijednosti teme koju predaju.

Prije su se priče pričale u velikom društvu, kraj vatre, danas su to priče koje čujemo posredstvom modernih sredstava komunikacije. Campbell piše da su to čak i reklame koje stvaraju mit da ćemo biti sretniji i uspješniji ako kupimo još jednu ponuđenu stvar. Campbell objašnjava da je jedan od problema koji nas danas prati upravo nedovoljno poznavanje duhovne literature. Odnosno, zanimaju nas dnevne novosti i problemi našeg vremena. Nekad su sveučilišta bila neka vrsta hermetički zatvorenih prostora gdje dnevne vijesti nisu ometale pozornost usmjerenu na unutarnji život i na veličanstvenu baštinu naše sjajne tradicije. Nekad su legende našeg kraja bile živo

¹⁰ Joseph Campbell (1904. – 1987.), američki pisac i profesor komparativne mitologije i komparativne religije, svojim je radom vratio mitologiju na svjetlo dana. (Ilić-Puharić, nije datirano: nije paginirano, 23.04.2017.) Campbellov rad je utjecao na mnoge učenike, pisce, glazbenike, umjetnike i filmske redatelje. Jedan od njih je i njegov prijatelj George Lucas. Naime, on je nadahnut Campbellovom knjigom *The Hero with a Thousand Faces*, objavio remek djelo *Star Wars*. Od animiranih filmova, također nadahnutih navedenom Campbellovom knjigom, jest Walt Disneyev *The Lion King*.

prisutne. Kad priča živi u nama onda prepoznamo njezino značenje u odnosu na nešto što se događa u našem životu (Ilić-Puharić, nije datirano: nije paginirano, 23.04.2017.).

S ovim tvrdnjama također se slaže Jasna Held, jedina profesionalna pripovjedačica narodnih bajki u Hrvatskoj: „Razvojem tehnologije prvo se zanemaruje živa riječ pripovijedanja, potom i same bajke i priče te vremenom postaju samo blijedi odraz prošlosti kao literarni spomen kulturnog podrijetla." (Centar za kulturu i film Augusta Cesarca, nije datirano: nije paginirano, 23.04.2017).

7.1. Uloga odgojitelja i drugih sudionika u čitanju legende

Jurdana i Slavujac (2016:7-11) pišu da dijete odrasta o određenome zavičaju koji ima svoje društvene i kulturne odrednice. Upravo te odrednice oblikuju djetetov život učvršćujući njegov osjećaj identiteta. Stoga roditelji, odgojitelji i drugi sudionici koje dijete ima na svome putu usvajanja temelja zavičajne baštine imaju najvažniju zadaću poticati djetetovu znatiželju, kreativnost i razvoj. Dijete kao humano biće ima potrebu za pričanjem i pripovijedanjem.

Dijete se uživljava u priču i likove te ih oponaša. Kroz oponašanje dijete iskazuje ono što mu se svidjelo i na taj način uvodi u svoju svijest nove pojmove i situacije (Grgić, 2011: nije paginirano, 02.05.2017). U pričama dijete nalazi smjernice, savjete, putokaze koji bi ga trebali dovesti do otkrivanja smisla života, jedinstva sa samim sobom, s drugima i s čitavom prirodom. Djeca obožavaju legende, mitove i pjesmice i upravo zbog toga je vrlo važno iskoristiti taj dječji interes i nastojati da dječja književnost nema za cilj samo zadovoljiti dječju potrebu za slušanjem zanimljivih sadržaja, nego da se putem tih sadržaja i odgojno djeluje. Djeca tako kroz interakcije s odraslima i svojim vršnjacima usvajaju govorne i društvene vještine te kulturne vrijednosti (Jusić-Sofić, 2015; nije paginirano, 02.05.2017).

Legende, ističu Jurdana i Slavujac (2016), djetetu omogućuju uživljavanje u neobičan i imaginaran svijet pri čemu se neće u svojoj mašti zamarati okrutnim scenama nekog događaja. Na primjer, smrt će ostati samo na razini simbola jer dijete ne razumije značenje toga pojma. S druge strane, prilikom primjeni legendi u radu s djecom treba imati mjeru jer prekomjerno uživljavanje djece u nerealan svijet može imati posljedice kao što je rastrganost između idealnog i stvarnog (primjerice, djevojčice koje čitaju legende o lijepim princezama, dječaci koji čitaju o hrabrim junacima). Dakle, djeci je potrebna mašta i kreativnost, no još im je potrebnija realnost.

Zanima nas koja je onda zadaća odgojitelja i drugih sudionika? Pročitati djetetu legendu, bajku i ostale priče nerealne tematike nije njihova jedina zadaća, „ (...) već da ih u radu s djecom konstruktivno, kreativno i interaktivno interpretiraju.“ (Jurdana i Slavujac, 2016:11). Stoga je važno da suradnja svih sudionika (roditelja, odgojitelja, znanstvenika, muzejskih stručnjaka) bude kontinuirana i uravnotežena kako bi se djetetu omogućilo da što bolje, brže i kvalitetnije usvoji znanja iz prošlosti svoga zavičaja.

Nakon navedenih funkcija koje legende imaju u odgojno obrazovnom radu, u nastavku rada vidjet ćemo na koje se sve načine s djecom predškolske dobi može odraditi tema *Legende o vilama koje su sagradile Avenu*, imajući na umu zaključak Jurdane i Slavujac (2016:26): „Pri svemu tome, ne smije se nikada izgubiti iz vida najvažnija činjenica da u središtu rada na njegovanju zavičajne baštine u predškolskom odgoju mora biti - dijete.“

7.2. Primjeri obrade legende Vile koje su sagradile Arenu u predškolskom odgoju

Preporučljivo je s djecom svih dobnih skupina organizirati obilazak Arene prije aktivnosti u vrtiću. Također bi bilo poželjno djecu podijeliti u manje skupine (na primjer, petero djece u svakoj skupini). Tijekom obilaska djecu zainteresirati i potaknuti ih da sama odgovore na pitanja: Tko je izgradio Arenu? Zašto su je izgradili? Zašto je Arena toliko velika? Kako su nosili kamenje? Odgovore možemo bilježiti. Nakon izleta je moguće provesti aktivnosti:

S mlađom dobnom skupinom je moguće „iskoristiti“ pjesmu Daniela Načinovića *Bajka o Areni*. Čitati glasno, razumljivo i dovoljno sporo. Poželjno bi bilo organizirati i razgovor s djecom o vilama te na taj način doznati koliko su djeca upoznata s mitološkim bićima. Možemo napraviti koreografiju *Ples Vila* uz primjerenu glazbenu podlogu. Također možemo izraditi (koristeći karton i male štapove) vilin *čarobni štapić* i krunu za kralja.

Srednjoj dobnj skupini možemo samostalno ispričovijedati legendu o vilama, zatim ćemo zajedno pokušati „izgraditi“ Arenu, izrađujući kamenje, odnosno koristeći glinamol ili plastelin. Također možemo izraditi štapne lutke. Kasnije ćemo sve radove izložiti na vidljivo mjestu u vrtiću.

Starijoj dobnj skupini možemo pročitati priču *Kravata Velog Jože ili Vilinska svadba u Pulskoj areni*. S obzirom da priča sadrži mnogo dijaloga, s pričom je moguće napraviti predstavu koju djeca kasnije mogu odglumiti ostalim skupinama i roditeljima.

ZAKLJUČAK

Prilikom istraživanja nailazimo na problematiku samog naziva „Legenda o vilama koje su sagradile Arenu“. Koristeći termin *legenda* ne misli se na legendu kako je definira naša znanost, već predaju o vilama kazivači i slušatelji tretiraju kao “nešto što se nije desilo“, odnosno „to je legenda.“ Naime, korištenjem relevantne književno-teorijske literature dolazimo do zaključka da ovdje nikako nije riječ o legendi, već o predaji.

Pod predajom se podrazumijeva: kraća narativna prozna vrsta koja tematizira povijesne događaje i objašnjava podrijetlo mjesta i stvari te se oslanja na istinitost onoga što se kazuje. Predaje se mogu podijeliti na mnogo vrsta. Detaljnom analizom može se zaključiti da vile graditeljice zapravo služe kao objasnidbeni element za postojanje Arene. Odnosno, predaje u kojima su one protagonistice kombinacija su demonoloških i etioloških predaja. Etiološke objašnjavaju nastanak, nazive i podrijetlo stvari, dok se demonološke temelje na susretu s nadnaravnim bićima i tematiziranju njihove pojavnosti.

Predaje o vilama graditeljicama nisu do sad na jednom mjestu sakupljene, niti je do sad ponuđen njihov detaljni popis. Proučavajući tematsko-motivsku analizu demonoloških predaja, analizirajući vile, uočena su slična vjerovanja u načine djelovanja kao i slični opisi vila koji ih u istarskim predajama većinom tretiraju kao *dobre vile* i *pomagačice*. Možda su upravo zbog toga pronašle svoje mjesto i u ovoj predaji.

Nadalje, osim najstarije predaje o vilama, u radu su prikazane i druge priče koje su međusobno sasvim različite, a opet se mogu pokazati kao veoma slične. Iako su predaje stilski jednostavnije u suvremenoj književnosti, upravo navedena predaja pronalazi svoje mjesto i u suvremenom društvu. Tako je temu također iskoristio i Daniel Načinović za pjesmu u slikovnici *Poluotok snova* (1983) i slikovnici *Kravata Velog Jože ili vilinska svadba u pulskoj Areni* (2003). Danas je mnogim istarskim osnovnoškolcima priča o vilama graditeljicama poznatija iz Načinovićevih slikovnica i

Horvatićeve priče *Palača za pjevača*, nego iz usmene recepcije, ali su je autori i njihova djela uspjeli ponovno vratiti ili barem podržati u usmenom optjecaju.

Možda će ovaj rad biti zanimljiv izvor poticaja i nadahnuće ne samo odgojiteljima i učiteljima, nego svima zainteresiranima za proučavanje nematerijalne kulturne baštine. Narodna vjerovanja su kao nešto sveto i dragocjeno ušla u sve oblike života. Usmena književnost sadrži višestoljetne poruke i pouke. Njezine su estetske, edukativne i didaktične vrijednosti iznimne. Djelo usmene književnosti traje koliko i njegova izvedba, stoga moramo predaje prenositi na buduće naraštaje kako bismo ih oteli od zaborava i sačuvali za naše potomstvo.

U današnjoj je komunikaciji navika usmenog pripovijedanja skoro nestala. Zbog toga suvremeno dijete nema razvijene jezične sposobnosti i sposobnost slušanja i uživljanja u priče svim osjetilima. Zbog tehnologije (odnosno mobitela, interneta i dostupnih crtanih filmova) dijete nema prilike stjecati vještinu usmenog pripovijedanja i izražavanja, kako vlastitih osjećaja tako i doživljanja i zapažanja svijeta oko sebe.

Uzimajući u obzir da se u dječju književnost ubrajaju djela koja su prilagođena i namijenjena djeci, nije li predaja o vilama mnogo primjenjenija dječjoj dobi već gladijatorske borbe koje se održavaju u amfiteatru? Djecu, na primjer, zabavlja gledati upravo te borbe koje su nasilne kao i većina sadržaja koje gledaju na televiziji i u video igricama. Legenda o vilama graditeljicama i Areni je mnogo ljepša i primjenjenija predškolskom uzrastu, a djeca bi ju zapamtila i prepričavala te bi se time postigli ciljevi koje legende i predaje imaju u odgojno-obrazovnom radu, a to su: djecu upoznati sa svojim zavičajem, upoznati ljepotu i povijest rodnoga kraja, razvijati poštovanje i ljubav prema kulturnoj i nematerijalnoj baštini, razvijati osjećaj pripadnosti za baštinu svojega kraja te njegovati tradicijske vrijednosti.

Djeca će imati prilike povijest učiti u osnovnoj i srednjoj školi, slušati će o gladijatorima, borbama i graditeljima. Dakle, cijeli će život imati vremena slušati činjenice i brojke. Na nama je, kao sudionicima koje dijete ima na svome putu usvajanja temelja zavičajne baštine, da im ponudimo i ispričamo ljepšu stranu priče. Kako djeci, tako i odraslima, nekad nisu potrebni podatci i realnost, nije nam

potrebna istina; nekad nam je potrebno da jednostavno povjerujemo u čudo. Slično je vjerojatno mislio i Platon kada je na jednom mjestu zapisao:

*“Ove odabrane priče dat ćemo dadiljama
i preporučit ćemo majkama da ih pričaju djeci
i da pričama više njeguju njihove duše
nego njihova tijela rukama.”*

(Botica 1990:30; prema Srejić, 1987:12; vlastiti prijevod).

LITERATURA

Knjige:

1. Andrić, I. (2004.) *Na Drini ćuprija*, Zagreb: Globus media.
2. Anić, V., (1998.) *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber: Zagreb.
3. Bertoša M., Matijašić R., (2005.) *Istarska Enciklopedija*: Leksikografski zavod Miroslava Krleže, Zagreb.
4. Biti, V. (1981.) *Bajka i predaja, povijest i pripovijedanje*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
5. Bošković-Stulli, M. (1959.) *Istarske narodne priče*, Zagreb: Institut za narodnu umjetnost.
6. Bošković-Stulli, M. (1975.) *Usmena književnost kao umjetnost riječi*, Zagreb: Vjesnik.
7. Bošković-Stulli, M. (1986.) *Zakopano zlato: Hrvatske usmene pripovijetke, predaje i legende iz Istre*, Rijeka: Tiskara Rijeka.
8. Bošković-Stulli, M. (1991.) *Pjesme, priče, fantastika*, Zagreb: Matica hrvatska.
9. Bošković-Stulli, M. (2006.) *Priče i pričanje: stoljeća usmene hrvatske proze – 2. dopunjeno izd.*, Zagreb: Matica hrvatska.
10. Botica, S., (2013.) *Povijest hrvatske usmene književnosti*: Zagreb: Školska knjiga.
11. Crnković, M., Težak, D. (2002.) *Povijest hrvatske dječje književnosti od početka do 1955. godine*, Zagreb: Znanje.
12. Đurić, T. (2005.) *Legende puka hrvatskoga*, Samobor: Meridijani.
13. Glavičić, B. (2002.) *Narodne priče i legende Labinšćine*, Rijeka: Zigo.
14. Horvatić, V. (2003.) *Grički top i druge legende iz naših krajeva*, Zagreb: K. Krešimir.
15. Komšo, D. (2014.) *PULA + : Heritagetour*, Pula: Mara d.o.o.
16. Kovačević, D. (2000.) *Legende i predaje Hrvata 2*, Zagreb: CID d.o.o.
17. Kukuljević Sakcinski, I., (1851.) „Bajoslovje i crkva. Vile.“ Arkiv za starine i povjesnicu jugoslavensku 1:86-104.
18. Matijašić R., Buršić- Matijašić K. (1996.) *Antička Pula s okolicom*, Pula: Zavičajna naklada „Žakan Juri“.
19. Načinović, D. (1983.) *Poluotok snova*, Pula: Istarska naklada.

20. Načinović, D. (2003.) *Kravata Velog Jože ili Vilinska svadba u pulskoj Areni*, Zagreb: Academia Cravatica i Alfa d.d.
21. Nazor, V. (1984.) *Istarske teme*, Knjiga prva, Pula: Čakavski sabor.
22. Njegovan, I. (2011.) *Mitovi i legende Istre i Kvarnera*, Rijeka: List d.o.o.
23. Pandžić, V. (2004.) *Hrvatske usmene priče*, Zagreb: Školska knjiga.
24. Rebić, A. (2002.) *Opći religijski leksikon*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
25. Rudan, E. (2016.) *Vile s Učke*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada d.o.o.
26. Mlakar, Š. (1996.) *Amfiteatar u Puli*, Pula: Arheološki muzej Istre.
27. Jurdana V., Slavujac V., *Usmena zavičajna baština između vrtića i muzeja: usmena legenda Vila Markačeva*, Kompetencijski pristup kvaliteti ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, 2016., str. 7.-28.
28. Vrkić, J. (1995.) *Vražja družba: Hrvatske predaje o vilama, vješticama, vrazima i drugim nadnaravnim bićima*, Zagreb: Glagol
29. Zalar, D., Kovač-Prugovečki, S., (2009.), *Slikovnica i dijete* (kritička i metodička bilježnica 2), Zagreb: Golden marketing-tehnička knjiga.

Članci:

1. *Danica ilirska*. [Online] VIII. (16/travanj). str. 62. Dostupno na: <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/LibraryTitle.aspx?id=13814fb3-98f0-4288-a955-ab222228233d#> [Pristupljeno: 28.03.2017.]
2. Botica, S., *Vile u hrvatskoj mitologiji*, Radovi zavoda za slavensku filologiju 25, 1990., str. 29.-40.
3. *Usmeni i zavičajni motivi u knjizi za djecu Burrra Daniela Načinovića*. Ivan Grgurević. [Online] Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/19445> [Pristupljeno: 21.09.2017.]

Web stranice:

Istrapedia. Legenda o vilama koje su sagradile Arenu. [Online] Dostupno na: <http://istrapedia.hr/hrv/1696/legenda-o-vilama-koje-su-sagradile-arenu/istra-a-z/> [Pristupljeno: 10.03.2017.]

Jusić-Sofić, M. (2015) Značaj i uloga dječje književnosti u odgoju djece.[Online] Dostupno na: <http://buziminfo.ba/live/zdravlje2/572-znacaj-i-uloga-djecije-knjizevnosti-u-odgoju-djece> [Pristupljeno: 02.05.2017.]

Mitska bića. Dostupno:<http://blog.dnevnik.hr/sujenice/2010/02/1627257787/mitska-bica.html> [Pristupljeno: 02.05.2017.]

Filipović-Grčić, A. (2015) Ženski likovi u usmenoj tradiciji –Vile. [Online] Dostupno na: <https://www.voxfeminae.net/vijestice-list/hrvatska/item/7228-zenski-likovi-u-usmenoj-tradiciji-vile> [Pristupljeno: 28.03.2017.]

Ilić-Puharić, L. Moć mita.[Online] Dostupno na: <http://nova-akropola.com/kulture-i-civilizacije/mitologije/moc-mita/> [Pristupljeno: 23.04.2017.]

Centar za kulturu i film Augusta Cesarca. Važnost bajki i umijeće pripovijedanja. [Online] Dostupno na: <https://www.centarcesarec.hr/radioniceseminari/vaznost-bajki-i-umijece-pripovijedanja/> [Pristupljeno: 23.04.2017.]

HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA: Legenda. [Online] Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35853> [Pristupljeno: 10.03.2017.]

Grgić, B. (2011) O značenju bajki i dječjih priča.[Online] Dostupno na: <https://www.magicus.info/ostalo/zanimljivosti/o-znacanju-bajki-i-djecjih-prica> [Pristupljeno: 02.05.2017.]

Ivanjek, Ž. (2012) Ajfelov most. Maja Bošković-Stulli (1922-2012). [Online] Dostupno na:<http://www.jergovic.com/ajfelov-most/maja-boskovic-stulli-1922-2012/> [Pristupljeno: 01.06.2017.]

Hrvatski Glas Berlin. Mali jezični savjeti. [Online] Dostupno na: <http://www.hrvatskiglas-berlin.com/?p=57415>[Pristupljeno: 02.06.2017.]

Joseph Campbell.[Online] Dostupno na: https://sh.wikipedia.org/wiki/Joseph_Campbell[Pristupljeno: 02.06.2017.]

POPIS FOTOGRAFIJA

Slika 1: Arena u Puli	4
Slika 2: Spomen-ploča s grbom mletačkog senatora Gabrijela Ema	5
Slika 3: Vila graditeljica.....	21

POPIS PRILOGA

Prilog 1: Danijel Načinović: Bajka o Areni.....	41
Prilog 2: Preslika članka: Danica ilirska: Pjesma iz Peroja.....	43

PRILOG 1

Bajka o Areni

*U staroj kamenoj kuli,
to u još starijoj Puli,
živio jednom je kralj
i imao stotinu kćeri.
Stotinu, u knjizi piše;
Ja dodajem: možda i više!*

*A kćeri te bijahu vile:
o, kako su marljive bile!*

*Zidom su zidale kuću
veću od velikih slova;
ogromnu kuću bez krova
na kojoj je samo jedan
jedini prozor bio,
a i njega je čempres krio.*

*Al kraljeve kćeri vile...
o, kako su lijepo bile!
Svaka ko ruža bijela,
Svaka svoj prozor je htjela...*

*I zidale, zidale vile
svaka po prozor sebi
(marljive, kako i ne bi).
Stotinu, u knjizi piše;
ja dodajem: možda i više!*

*Tako su nastali dvori,
najveći, čvrsti kao stijena;
svi koji su bili u Puli
znaju da je to Arena.*

*A bilo je davno to, davno,
kad svaka je lijepa dama
svoj prozor imala sama.*

*Ako su lagali meni,
Onda i ja lažem vama.*

drvo, veoma rëdko preobratja se u *i*: *lin, crkva*, naj-obiènije pako izgovara se kao *a* ili kao *e*: *dan, staza, lonac, van, èern, daska i deska, pas i pes*: o nekada se mënja sa *u*: *ukno, ulej*; *j* i *v* kao predzvuèno rëdko se èuje: *jutro, janje, vu*; *v* se nekada izpušta: *èera, torak*; *vas* ima u višebroju *svi*, takodjer se upotrëbljuje i *svaki*; *m* na kraju rëèi gotovo svagdë se izgovara kao *n*: *sedan, osan, nan, i nam, san* (jesam), *iman*, ipak i *znadem* (znam); mekano *tj* izgovara se obièno kao *è*: *batiè* (èekiè), *tisuè*, *oèu, proljièe, peèi* (peèi); mekano *l* izgovara se nekada kao *j*: *pejati, škuja, šmerhaj, mijar, ponedjeljak*, takodjer i *nedelja*; staroslavjansko *л ѣ* (tvårdo *l*) izgovara se svagdar u srëdi rëèi kao *u*: *vuk, puk, dug, stup, žut, sunce*; *h* nëgdë se izgovara a nëgdë neizgovara: *oèu, hrast*; *g* svagdë se upotrëbljuje, ali u rëèi *janjac* nije ga èuti, a u rëèi *lug in nominativo* èuti je *h*; staroslavjansko *ѣ* (naše *e*) izgovara se sad kao *e*, sad kao *je*, sad kao *i*, *leto: obcdovati, breg, hleb, vredan, brezo — potribna, pisak, zmija, grjeh, vrijeme, sjekira*

Bale (Valle). Varošica, èetiri sata od Lovreèa. Sasvim talianska, ali i isti Taliani govore istrianski: u veèer smo èuli slavjanski pëvati. Za dvë ure išli smo otud po brëgu *Limo (Leno)*: to je morski zaliv s visokimi, divljimi brëgovi.

Peroj, tri sata od Balah (*Bale* govori se u višebroju) to je kolonia èarnogoracah, preselivših se simo prie dvë stotine godinah: ista nije veèa od 200 dušah. Saèuvali su svoj izvorni jezik, pravoslavnu vëru, mnoge obièaje, a i samo odëlo žensko. Sadašnji njihov duhovnik *Petar Petroviè Marièeviè* rodjeni je *Perojac*, vatreno ljubi svoj zavièaj, i stara se u narodu saèuvati stari poredak. Pod njegovim gostoljubivim krovom provelismo dvë noèi, pitali smo njega kao i seljane za obièaje, vidili smo kako plesaju, èuli smo ih pëvati. Prepisao sam si medju ostalimi pet junaèkih pësamah. Govorio mi ih je *Niko Braiè*, koi ih je nauèio od stare svoje tetke, koja, po njegovih rëèih, svakoga veèera pëvaše sve nove i nove pësme. »Što èu da vam pëvam« pitaše se ona »jeste li èuli ovu ili onu?« — a svagda poèinjala je nepoznatu i neèuvenu. I sám *Niko* znade ih mnogo. Znamenito je, da se tri od prepisanih po meni pësamah (Vladimirko Trebinjski, Ban Skenderbeg, èelembija Mujo i Sekula dijete) nahode kod Kaèièa, ali ni jedna od tih pet nie kod Vuka. Zbirka Vuèkova, ako i jest velika, ipak je bez svake dvojbe jako nepodpuna; ali na zbirku Kaèièevu mora se obratiti pozornost sasvim druga: nadjoše se u njoj tri pësme narodne, kojih izvor nije

se dāržao za narodni, teško li je zaključiti, da u njoj imade i mnogo drugih nemanje narodnih pësamah? Tko zna, može biti da su i sve pësme u Kaèièevoj zbirki narodne, izuzamši najviše 10 — 15, i koje su po njemu izmënjene simo tamo. Uzet èemo Kaèièa sobom na dalji put, i napominjat èemo pëvaèe na pësme, koje je on izdao. — Perojski domovi ustrojjeni su bolje, nego domovi drugih Istriana, i zelenila u Peroju ima mnogo više, nego drugdë. Na 500 korakah od Peroja more je, i viditi se mogu bažanski otoci.

Pola (Pula). Mala, dosta ugodna varošica, dva sata od Peroja. Ima veliko pristanište, utvårđeno kroz osam nasipah. Amfiteatar poljski u uzhitjenje privodi znaoce i ljubitelje starina i umëtnostih. Isti perojci veseleèi se na njemu i nazivajuèi ga »*Divièem*« složili su o njemu ovaku pësmu:

»Aj divièu, bijeli gradine!
Na tebe je toliko bolkunah,
Koliko je u godini danah.
Tobe jesu vile ugradile,
Ugradile v jednu temnu noèu.«

— U Poli je pravoslavna župnièka èarkva, stanovnici su Gàrci, ali služba božja je slavjanska, i služi im svetjenik iz Peroja.

Vodnjano (Dignano). Varošica, sat od Peroja. Simo nas je pratio *Niko Braiè*, i on je ostao naš vodja tja do Rëke.

Barbano 4 sata od Vodnjana góri na uštju Raše (*Arso*). Ovdì živi kanonik Stankoviè, koi je dao tiskati mnogo osobitih knjigah o Hieronimu. Želja porazgovarati se š njime nagonila nas je svratiti se amo s druma. Starac Stankoviè ima dosta veliku knjižnicu, mnogo je èitao, dobro zna istrianski, ali talianski jezik ne samo dārži za svoj materinski, nego i sám sebe za Taliana; veli da obitel njegova dolazi od talianske rëèi *Stanco* (umoran, izmoren, trudan). Iz Barbana vidi se varoš i gore *Labin* (Albano). —

Pažu — (*Pisino, Mitterburg*) — izišavši iz Barbana došli smo simo u 10 satih. Varoš je talianska, duèani leže u dolini.

(Konac èe slëditi.)

Nëšto o narodnom kazalištu u Bëogradu.

Dopisi iz Sàrbie javljaju nam, da narodno kazalište u Bëogradu sveudilj dobro napreduje, i da je ufanje, da èe se ustanoviti, buduèi da ga je ne samo narod, nego i dvor obljubio. Rëè je, da je iz dāržavne kase

SAŽETAK

LEGENDA O VILAMA KOJE SU SAGRADILE ARENU

Usmena književnost čini nematerijalnu kulturnu baštinu koja je zajedničko bogatstvo naroda. Legende prikazane u ovom radu odišu posebnostima običaja, dijalekta, pučkih vjerovanja u Istri u čijoj su usmenoj tradiciji i nastale. Arena u Puli je oduvijek bila zagonetna i samim Puljanima, oduvijek su se pitali tko ju je i zašto gradio. Tako su nastale priče i legende koje nastoje objasniti nastanak te nevjerojatne građevine. Legende su zapisivane u djelima različitih pisaca, ali nikad nisu obuhvaćene u jednom radu. U radu je također prikazana podjela predaja, a najveći naglasak je na demonološkim predajama. Demonološke predaje, odnosno predaje općenito, često se dovode u vezu s bajkama i legendama, stoga je u radu analiziran odnos ta dva žanra. Zatim je prikazan vilinski svijet prema tradicijskom pristupu te njihov nastanak, opis, podjela i poslovi. Upravo vile, kao mitološka bića koja su od svih najviše povezana s prirodom, mogu odigrati važnu ulogu u zbližavanju djece s ljepotama kulture i tradicije. Uzimajući u obzir da se u dječju književnost ubrajaju djela koja su prilagođena i namijenjena djeci, predaja o vilama graditeljicama i Areni mora naći svoje mjesto u životu svakog djeteta.

KLJUČNE RIJEČI: usmena književnost, Arena, legende, demonološke predaje, vilinski svijet, dječja književnost

SUMMARY

THE LEGEND OF THE FAIRIES THAT BUILT THE ARENA

Oral literature is a part of intangible cultural heritage which represents importance for all nations. The legends presented in this paper reflect the particularities of customs, dialects and popular beliefs in Istrian oral tradition of which they originated. Arena, the roman building in Pula has always been mysterious to the locals as they have always wondered who built it and how. Because they couldn't find a logical explanation, they started inventing stories to explain the construction process of this magnificent building. The legends were written in different works of different authors, but were never included in a single work. In this paper the classification of stories is also present, highlighting the demonological stories. Demonological stories, or stories in general, are often related to fairytales and legends, that's why these two genres are also analysed in this paper. Also the world of fairies is described from the traditional point of view as well as their emergence, description, classification and what they used to do. Since fairies, as mythological creatures, are connected to the nature, they can play a major role in bringing closer the beauties of culture and tradition to children. Considering that children literature is customised especially for children, the demonological story about Arena and the fairies should find it's place in every child's life.

Keywords: Oral literature, Arena, legends, demonological legends, fairy world, children's literature